

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA”, IAȘI
FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚE SOCIAL-POLITICE

**RAȚIONALITATE ȘI EXPRESIVITATE ÎN
ORATORIA JURIDICĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

Conducător științific:
Prof. Dr. Constantin SĂLĂVĂSTRU

Candidat:
Mircea-Alexandru ROȘU

IAȘI - 2016

Introducere

Lucrarea „Raționalitate și expresivitate în oratoria juridică”, după cum sugerează și titlul, este dedicată explorării elementelor care compun argumentarea juridică așa cum este ea întâlnită în pledoariile avocaților, aceste elemente fiind studiate atât din perspectiva teoreticienilor antichității, cât și din perspectiva teoreticienilor moderni. Această cercetare a fost realizată din perspectiva unui absolvent de științe juridice, care abia după finalizarea acestor studii, a intrat pentru prima oară în contact cu dimensiunea discursivă a argumentării juridice. De aceea lucrarea propune o abordare ce presupune mai întâi discutarea elementelor de drept ce sunt folosite în pledoarie, iar apoi analiza mijloacelor prin care acestea sunt prezentate în fața auditoriului, fie el format din membrii completului de judecată, fie din jurați. Totodată, în anumite secțiuni apar și referiri la deosebirile care există în privința modului în care se argumentează în cele două mari sisteme de drept, sistemul continental și sistemul Common-Law întrucât particularitățile fiecăruia impun strategii și tehnici diferite.

Această analiză a metodelor de argumentare a fost gândită ca o introducere în tainele oratoriei pentru practicienii dreptului care, datorită modului în care funcționează în prezent sistemul judiciar român, s-au îndepărtat tot mai mult de construirea unor discursuri plăcute și bine argumentate în favoarea formulării de concluzii scrise, exclusiv întemeiate pe texte de lege. Aceasta practică nu face decât să erodeze principiul fundamental al oralității ședinței de judecată, transformând actul de justiție într-un sistem pur birocratic care pune accentul pe producerea și cercetarea de documente în vederea rezolvării litigiilor.

Așa cum am precizat, teza își propune să ofere o serie de puncte de plecare pentru cercetări ulterioare în domeniul argumentării juridice și, totodată, să conducă pe cei interesați către lucrări și autori care au analizat în detaliu acest tip de oratorie. Aceste puncte de plecare sunt prezentate de-a lungul lucrării, ele contribuind nu în mică măsură la realizarea unei imagini de ansamblu a modului în care trebuie construită o pledoarie. Printre primele lucrări cercetate au fost cele ale anticilor, Aristotel, Cicero și Quintilian, întrucât aceștia sunt principalii exponenți ai studiului retoricii, ei fixând o parte din conceptele pe care le folosim și astăzi în cercetarea argumentării. Totodată, operele acestora au stat și la baza relansării interesului pentru studiul argumentării din perioada modernă când teoreticieni renumiți ca Chaïm Perelman și Stephen Toulmin, și mai apoi alții, au folosit o parte din ideile vehiculate de antici pentru a-și dezvolta propriile teorii asupra argumentării.

Organizată în cinci capitole, lucrarea caută să treacă în revistă toate componentele ce sunt necesare pentru a realiza o argumentare juridică, studiind apoi modul cum acestea trebuie să fie combinate pentru a obține un discurs persuasiv și care să îndeplinească rolul specific al pledoariilor – acela de a acuza sau de a apăra. Primele două capitole prezintă o serie de noțiuni introductive de oratorie juridică, ele servind ca punct de plecare pentru restul cercetării.

Capitolul I. Surse antice și moderne ale oratoriei juridice

Primul capitol este dedicat prezentării argumentării juridice așa cum apare ea la cei mai cunoscuți teoreticieni din perioada antichității și din perioada modernă. În această secțiune am evidențiat principalele concepte pe care le-am preluat de la aceștia, concepte pe care le-am folosit și în restul cercetării.

Primul dintre autorii analizați este Aristotel, lucrările sale în frunte cu *Retorica* constituind unul dintre cele mai importante repere pentru studiul oratoriei. În *Retorica* regăsim o privire de ansamblu asupra artei oratorice, Stagiritul prezentând scopurile retoricii, contextele în care aceasta este folosită, definiția și clasificările sale. Tot aici regăsim și o analiză a mijloacelor de obținere a persuasiunii (*ethos*, *pathos* și *logos*) și a elementelor ce țin de stilul pronunțării discursului, alegerea cuvintelor și a mijloacelor artistice. Aristotel nu studiază în mod particular oratoria juridică, dar pe măsură ce explorează dimensiunile retoricii face anumite precizări ce sunt în special relevante pentru aceasta. Astfel, lui Aristotel îi este atribuită împărțirea retoricii în genuri – deliberativ, judiciar, demonstrativ – fiecare având scopuri și argumente specifice. Spre exemplu, în cazul discursului judiciar, scopul este de a îndemna auditoriul să se pronunțe asupra dreptății sau nedreptății unor fapte ce au avut loc în trecut, iar scopul discursului deliberativ este de a determina auditoriul să se pronunțe asupra unor evenimente viitoare.

Tot de la Aristotel preluăm și împărțirea dovezilor în tehnice și extratehnice, adică în dovezi care deja există și pe care oratorul trebuie numai să le indentifice și dovezi care trebuie construite prin talentul oratoric al avocatului. *Retorica* mai este relevantă și pentru că aduce în discuție modul în care oratorul poate jongla cu interpretarea normelor juridice pentru a formula argumente ce îi vor fi utile în susținerea propriei poziții procesuale, Aristotel prezentând o serie de strategii de argumentare ce pot fi folosite atunci când legea este de partea noastră și atunci când aceasta ne este potrivnică.

Cicero, al doilea mare teoretician al antichității care s-a preocupat de oratoria juridică dedică opera sa *De oratore* realizării portretului oratorului ideal. El abordează atât elemente ce țin de modul în care un tânăr trebuie să se formeze pentru a-și însuși arta oratorică, cât și tehnici și strategii de argumentare pe care le-a elaborat în cursul ilustrei sale cariere ca avocat. Pe lângă cunoașterea diferitelor ramuri ale dreptului, Cicero recomandă oratorului să își extindă cunoștințele în cât mai multe direcții pentru că o cultură solidă îi va permite acestuia să abordeze cât mai multe teme în pledoarie și să facă anumite conexiuni din care pot lua naștere argumente utile. De asemenea, oratorul trebuie să cunoască etapele construcției unui discurs juridic pentru a ști în ce ordine trebuie să fie aranjate ideile și argumentele, aceasta contribuind la maximizarea persuasiunii dar și a încântării publicului.

Cicero discută pe larg etapele exordului, narațiunii, demonstrației, dovedirii, respingerii și perorației, arătând cum acestea trebuie formulate și care sunt ideile potrivite pentru fiecare în parte. El nu neglijează nici aspectul estetic al părților discursului, oferind pentru fiecare precizări legate de lungime, stil și expunere. În această privință el recomandă cercetarea cu atenție a cauzei și potrivirea lungimii discursului în funcție de specificul acesteia, exprimarea cât mai clară a ideilor pentru ca acestea să fie accesibile și ușor de urmărit pentru un public cât mai diversificat și, nu în ultimul rând, folosirea emoțiilor doar atunci când speța se pretează la un discurs înflăcărat.

Fiind una dintre cele mai complete lucrări dedicate oratoriei juridice, tratatul *Arta oratorică* al lui Quintilian reprezintă una dintre cele mai bogate surse de idei în privința alcătuirii unui discurs juridic. Fiind o operă de mari dimensiuni, autorul alocă secțiuni întregi fiecărui pas din instruirea unui avocat, plecând de la formarea acestuia de la o vârstă fragedă și ajungând la analiza fiecărei componente ale susținerii unei pledoarii.

Quintilian preia din ideile predecesorilor săi și le dezvoltă, adugând totodată și sfaturi din propria experiență ca avocat și mai apoi ca profesor de oratorie. El discută atât etapele ce trebuie îndeplinite înainte de formularea pledoariei, cât și cele ce sunt obligatorii pentru construirea discursului. Așadar oratorul va trebui să studieze cu atenție cauza, să identifice problema de drept, să studieze părțile, probele și argumentele ce pot fi construite înainte de a trece la formularea propriu-zisă a pledoariei. Odată ce acești pași au fost parcurși, Quintilian recomandă urmărirea etapelor discursului pentru a se asigura o cât mai eficientă expunere a argumentelor. Tot în această lucrare găsim și o complexă analiză a probelor, atât a celor ce țin de arta oratorică,

cât și a celor independente de aceasta, autorul analizând pe larg și folosind numeroase exemple pentru a ilustra diferitele mijloace prin care se pot formula argumentele în discursul juridic. Nu în cele din urmă, o mare atenție este acordată modului în care pledoaria trebuie susținută, Quintilian oferind numeroase indicații cu privire la chestiunile de stil și de analiză a auditoriului. Această analiză este folosită în capitolul V pentru a discuta elementele ce țin de expresivitatea discursului.

Ultima parte a capitolului I este dedicată celor două lucrări care au revitalizat interesul pentru studiul argumentării în perioada modernă, anume *Tratatul de argumentare* realizat de Chaïm Perelman în colaborare cu Lucie Olbrechts-Tyteca și lucrarea *The Uses of Argument* a lui Stephen Toulmin. Acestea nu tratează în mod special argumentarea juridică, dar autorii lor, având și cunoștințe juridice, au ales să își illustreze ideile cu privire la modul în care se realizează convingerea prin discurs apelând la exemple ce țin de domeniul dreptului. Cele două abordări sunt în mare parte diferite, dar comportă și câteva asemănări, mai ales că nici unul dintre autori nu consideră logica formală ca fiind un instrument adecvat pentru explicarea argumentării. Totodată, ambele lucrări amintite fac trimiteri către scrierile teoreticienilor antichității, ceea ce a dus la o reevaluare a acestora și la folosirea lor în elaborarea teoriilor moderne ale argumentării.

Perelman și Olbrechts-Tyteca afirmă că argumentarea juridică este mai degrabă informală, susținerile oratorului trebuind să fie în primul rând rezonabile pentru auditoriu. De aceea, înainte de a-și formula discursul, oratorul ar trebui să facă o analiză a publicului în fața căruia își va expune discursul și să aleagă argumentele în funcție de specificul publicului pentru a se asigura de un grad de acceptare cât mai ridicat. Stephen Toulmin crează un nou model prin care poate fi înțeleasă argumentarea. El folosește noțiunile de teză (*claim*), temeiuri (*grounds*) și justificare (*warrant*), acestea fiind componentele principale din orice argument.

Capitolul II. Un model constructiv al oratoriei juridice

În această secțiune am făcut o trecere în revistă a principalelor idei și componente care sunt specifice argumentării juridice, precizările care se regăsesc aici fiind discutate pe larg în capitolele următoare. Scopul acestui capitol este de a prezenta cititorului cele trei dimensiuni ale argumentării juridice – dimensiunea ideatică, dimensiunea argumentativă și dimensiunea expresivă – și de a oferi câteva repere în privința direcțiilor de studiu. Așadar, una dintre

principalele trăsături ale discursului juridic este dependența sa de invocarea unei varietăți de legi sau prevederi normative care reglementează conduita membrilor societății. Discursul juridic, așa cum este el formulat în contextul procesual, ține seama de scopul pe care procesele îl au în societate, anume de a rezolva conflictele. Prin urmare, vor exista întotdeauna părți care au interese contrare, interese care vor fi apărate de persoane specializate care vor căuta să producă cele mai convingătoare argumente pentru a obține câștig de cauză pentru partea reprezentată. În cadrul oricărui proces se va impune identificarea problemei de drept cât și a situației de fapt care a dat naștere acesteia, ceea ce va duce la discuții atât asupra textelor legale și a aplicabilității și interpretării lor, cât și asupra stabilirii cu exactitate a împrejurărilor prin mijloace de probă specifice.

În privința dimensiunii ideatice, discursul juridic se preocupă de fapte și de norme și, totodată, de legătura ce se stabilește între acestea. În majoritatea proceselor vor exista dezbateri asupra chestiunilor ce țin de calificarea faptelor sau de însemnătatea pe care anumite împrejurări o pot avea asupra determinării textului de lege aplicabil. Aceste dezbateri sunt însoțite de discuții asupra dimensiunii argumentative, adică asupra probelor, acestea fiind propuse de părți în vederea susținerii propriilor afirmații și a respingerii afirmațiilor adversarilor. Cea din urmă dimensiune, cea expresivă, se referă la modul în care oratorii alegă să își prezinte pledoariile, aici fiind incidente elementele de stil, care la rândul lor trebuie să fie potrivite cauzei pentru a contribui cu adevărat la realizarea convingerii.

Cele trei dimensiuni amintite trebuie să se regăsească în pledoarie pentru ca aceasta să se bucure de cele mai mari șanse de succes, dar contribuția fiecăreia trebuie să fie ajustată de orator odată ce a realizat atât o analiză a cauzei, cât și a auditoriului. Astfel avocatul va trebui să se concentreze pe dimensiunea ideatică și pe cea argumentativă dacă se adresează membrilor unui complet de judecată, iar dacă își va susține pledoaria în fața unui juriu își va permite să pună mai mult accent pe dimensiunea expresivă întrucât în astfel de circumstanțe ea poate să îi profite mai mult.

Capitolul III. Ideea în discursul juridic

Acest capitol este dedicat dezvoltării ideilor cu privire la fapte, norme și modul cum acestea apar în discursul juridic. În prima parte am analizat faptele atât din perspectiva teoretică, așa cum sunt ele definite și clasificate de doctrina juridică, cât și din perspectiva folosirii lor în

pledoarie. În majoritatea cauzelor care ajung în fața instanțelor trebuie să se ajungă la discutarea situației de fapt, adică a împrejurărilor care au dus la nașterea conflictului. De aceea, părțile vor avea ocazia să prezinte propria viziune asupra faptelor, ceea ce nu este nimic altceva decât etapa narațiunii din discursul juridic. Narațiunea este o etapă asupra căreia insistă toți teoreticienii antichității, ea fiind de o mare importanță pentru restul desfășurării procesului întrucât ea stabilește o parte din chestiunile ce trebuie dovedite în restul procedurii. În această secțiune am identificat câteva din strategiile pe care oratorul trebuie să le folosească pentru a realiza o expunere favorabilă cauzei sale. În primul rând narațiunea trebuie să fie clară, verosimilă și exprimată printr-un limbaj cât mai accesibil pentru ca ea să fie înțeleasă în integralitate. Totodată, oratorul trebuie să știe cum să se folosească de detaliile care îi sunt favorabile și cum să facă referire la cele care îi sunt potrivnice în așa fel încât să le prezinte pe acestea într-o modalitate cât mai puțin dăunătoare pentru propria poziție. Pentru a ilustra aceste tehnici și strategii de expunere a faptelor am folosit pasaje dintr-o serie de pledoarii celebre: pledoaria lui Nicolas François de Bellart pentru Joseph Gras, pledoaria lui Henri-Robert pentru Maria Daouze, pledoaria lui Chaix D'Est Ange pentru locotenentul La Roncière.

A doua parte a capitolului este dedicată analizei modului în care se face referire la prevederile normelor juridice în cadrul pledoariei. Determinarea legilor incidente în cauză este extrem de importantă pentru desfășurarea procesului întrucât acestea dictează nu numai modul de rezolvare ci și chestiunile procedurale care trebuie respectate pentru ca soluția la care se ajunge să fie una dreaptă și întemeiată. Discuțiile asupra legilor și a interpretării și aplicării acestora pot forma uneori chiar subiectul principal al cauzelor, unele dintre acestea chiar neajungând să fie cercetare în privința faptelor. Și aici am prezentat o serie de strategii de discutare a elementelor de drept folosind pledoariile amintite, la care am adăugat și pledoaria lui Henrion de Pansey pentru eliberarea unui fost sclav, pledoaria lui Nicolae Titulescu în procesul cu soții Nitzeanu, pledoaria lui Eugen Herovanu într-o cerere de anulare a căsătoriei și pledoaria lui Vintilă Dongoroz în procesul Găetan întrucât acestea conțin o serie de analize și interpretări ale textelor juridice care se remarcă prin claritate și iscusință.

Trebuie remarcat că, în cele mai multe cazuri, nu se poate separa discuția faptelor și a normelor în cadrul unui proces, avocații fiind nevoiți să facă referire la ambele pentru a-și putea susține cu adevărat cauza.

Capitolul IV. Conceptul de probă în argumentarea juridică

Această secțiune a lucrării este dedicată întru totul probelor. La început am realizat o analiză a probelor așa cum sunt ele definite și clasificate de doctrina juridică, făcând distincția între noțiunea de probă și cea de mijloace de probă. În continuare am trecut la prezentarea tipologiei probelor, pentru aceasta folosind clasificarea propusă de Aristotel, grupând probele în extratehnice și oferite de arta retorică. În categoria probelor extratehnice am discutat despre cauzele anterioare similare, mărturisiri și proba testimonială. Pentru fiecare dintre acestea am prezentat modul în care ele pot fi folosite în cadrul argumentării și care este valoarea lor în context procesual. Pentru proba testimonială am adus în discuție diferențele care se impun între proba cu martori și audierea experților în calitate de martori, fiecare dintre acestea bucurându-se de propriul grad de relevanță în coroborare cu restul materialului probator.

Probele contruite cu ajutorul retoricii au fost analizate din două perspective, așa cum apar ele la teoreticienii antichității și așa cum apar în perioada modernă. Astfel, Aristotel, Cicero și Quintilian identifică indiciile, argumentele și exemplele ca fiind probe ce țin se arta oratorică. Pentru perioada modernă am ales clasificarea realizată de Douglas Walton, care identifică o serie de argumente care, deși în alte domenii în afară de drept ar putea fi considerate erori de raționament (*fallacies*), în context juridic sunt acceptate și folosite pentru sprijinirea afirmațiilor. Aceste argumente nu sunt absolute și nici neapărat concludente, însă pot fi folosite în pledoarii pentru că sunt în general rezonabile și au o oarecare putere probatorie. În majoritatea cazurilor ele trebuie evaluate prin raportarea la probele extratehnice, fiind capabile să construiască, împreună cu acestea din urmă, argumente puternice și persuasive. Principalele probe construite cu ajutorul artei oratorice identificate de teoreticienii moderni sunt: argumentarea prin analogie, argumentarea ce pleacă de la o regulă stabilită, argumentarea ce reiese din semne, argumentarea dintr-o poziție de cunoaștere, argumentarea cu ajutorul clasificărilor și definițiilor, argumentarea bazată pe o afirmație anterioară asumată, argumentarea prin atacul la persoană și argumentul pantei periculoase. Este important însă de menționat că aceste tipuri de argumente nu constituie probe propriu-zise, ele fiind mai degrabă niște moduri specifice de a raționa cu privire la probele deja administrate sau chiar niște strategii de argumentare.

În continuare am analizat relevanța probelor și modul cum acestea sunt admise sau respinse și apoi considerate de instanță în vederea determinării adevărului judiciar. Ultimul aspect ce este discutat în legătură cu probele este modul în care acestea trebuie să fie organizate

în discurs și câteva dintre strategiile pe care avocații le au la dispoziție pentru a putea influența rezultatul procesului. În această privință am adus în discuție strategiile care necesită acceptul judecătorilor, strategiile prin care judecătorii sunt constrânși și strategiile prin care cei interesați pot încerca să evite întru totul declanșarea unui proces.

Capitolul V. Cum exprimăm ideile în discursul juridic

Ultimul capitol analizează modul în care ideile pe care oratorul le-a formulat trebuie să fie prezentate în cadrul discursului. Deoarece tratatul lui Quintilian ne oferă cea mai detaliată analiză a elementelor de stil, am preferat să folosesc explicațiile sale ca punct de plecare pentru această cercetare, făcând totodată legătura și cu o serie de pledoarii celebre. Mai întâi am discutat despre etapele discursului pentru a scoate în evidență specificul fiecăreia. Astfel, „orice pledoarie constă din cinci părți: exordiul unde se cucerește bunăvoința auditoriului; narațiunea, unde informăm; confirmarea, prin care întărim afirmațiile noastre, respingerea, prin care dărâăm afirmațiile adversarilor; perorația, în care împrăștiăm memoria auditorilor sau le trezim sentimente” (Quintilian I, 1974, p. 293).

Pe măsură ce am analizat fiecare etapă, am identificat și o serie de cerințe ce trebuie respectate de orice argumentare juridică și anume: cerința veridicității, cerința clarității și cerința expresivității. Respectarea acestor condiții face ca pledoaria să aibă un grad de succes mai ridicat, crescându-i persuasivitatea tocmai pentru că o face mai accesibilă pentru un număr mai mare de auditori, fie ei inițiați sau neinițiați în tainele dreptului. Desigur, fiecare cerință își va găsi o mai largă sau mai îngustă aplicabilitate în funcție de specificul cauzei, în unele punându-se accentul pe claritate (de exemplu, în cauzele ce sunt rezolvate numai în baza discuțiilor asupra chestiunilor procedurale), iar în altele pe veridicitate și claritate (mai ales în cazul instanțelor cu jurați).

Veridicitatea reprezintă o cerință importantă pentru formularea discursului juridic deoarece adevărul este unul dintre cele mai puternice argumente. Veridicitatea este esențială pentru etapele narațiunii și dovedirii, afirmațiile pe care oratorul le face trebuind să fie ferm ancorate în adevăr pentru a fi cât mai convingătoare. Claritatea este ceea ce face ca discursul să fie înțeles de către auditori, de aceea este de o importanță vitală în construirea argumentelor. Orice termen sau formulare ce lasă loc de interpretare sau este neclară poate sabota pledoaria, reducându-i din persuasiune. Ultima cerință, cea a expresivității, este probabil cea care este cel

mai adesea neglijată de avocații de astăzi. Frumusețea unei pledoarii contribuie adesea la sporirea gradului de persuasiune, dar, din păcate, din cauza modului în care sistemul juridic este conceput, factorul estetic este din ce în ce mai ignorat în favoarea unei exprimări cât mai sintentice și tehnice. Cu toate acestea, în cazul instanțelor cu jurați, expresivitatea rămâne importantă deoarece „cine ascultă cu plăcere este mai atent și crede mai ușor ceea ce i se spune” (Quintilian, II, 1974, p. 307).

Concluzii

Cercetarea își propune să analizeze legătura ce există între domeniul juridicului și oratorie deoarece fiecare domeniu a contribuit la dezvoltarea celuilalt de-a lungul timpului. Ca dovadă avem operele marilor gânditori ai antichității care au subliniat interdependența dintre arta oratorică și argumentarea juridică, aceleași idei regăsindu-se însă și la teoreticienii perioadei moderne. Totodată, trebuie subliniat că unele dintre cele mai strălucite și apreciate discursuri la care avem acces sunt pledoariile unor avocați celebri, care prin cunoștințele lor de drept și de oratorie au reușit să încânte generații întregi de cititori.

Oratoria juridică a ajutat la dezvoltarea artei discursului atât prin preocuparea pentru identificarea celor mai bune argumente, cât și prin preocuparea pentru esteticul argumentării. De cealaltă parte, oratoria a contribuit la rândul său în la dezvoltarea argumentării din domeniul juridic prin oferirea unor strategii de prezentare a argumentelor pentru ca acestea să formeze un tot unitar persuasiv. Trebuie menționat însă că, adesea, specificul sistemului de drept a determinat evoluții diferite în cazul argumentării juridice, ceea ce a dus la formarea de stiluri diferite de pledare. Aceste stiluri nu sunt întru totul diferite, ele prezentând totuși o serie de asemănări, mai ales în privința necesității de a respecta cerințele de claritate și verosimilitate.

Prin această lucrare am încercat să readuc în atenția practicienilor dreptului nevoia de a dezvolta un sistem juridic care să permită formularea unor pledoarii convingătoare și în același timp plăcute. Așa cum am arătat, oralitatea este unul dintre principiile fundamentale ale procesului, iar practica curentă de a depune concluzii scrise în locul susținerii unor pledoarii concepute corect nu face decât să transforme întregul proces de realizare a justiției într-o procedură complet birocratică care, cu singuranță, nu servește interesului justițiabililor.

Bibliografie

1. Aristotel, *Retorica*, Editura Iri, București, 2004.
2. Aristotel, *The Athenian Constitution*, Editura Penguin Adult, New York, 1984.
3. Aurescu, Bogdan; Dinescu, Cosmin; Dumitru, Liviu, *Delimitarea maritimă dintre România și Ucraina la Curtea de la Haga*, Editura Academiei Române, București, 2009.
4. Boroi, Gabriel, *Drept civil partea generală. Persoanele*, Editura Hamangiu, București, 2008.
5. Boroi, Gabriel, (coord.), *Noul Cod de procedură civilă – comentariu pe articole*, Hamangiu, București, 2013.
6. Bulai, Costică; Bulai, Bogdan Nicolae, *Manual de drept penal. Partea generală*, Editura Universului Juridic, 2007.
7. Carbonell, Falvia; Dahlman, Christian; Feteris, Eveline, *Legal argumentation theory*, în Christian Dahlman, Eveline Feteris, *Legal Argumentation Theory: Cross-Disciplinary Perspectives*, Law and Philosophy Library, volumul 102, Editura Springer, 2013.
8. Cazacu, Aurel M., *Teoria argumentării*, Editura România Press, București, 2007.
9. Cicero, Marcus Tullius, *De oratore*, trad. G.D. Neșțian, Editura Casei Școalelor, București, 1925.
10. Ciobanu, Dan, *Introducere în studiul dreptului*, Ed. Hyperion XXI, București, 1991.
11. Clarke, Martin L., *Rhetoric at Rome: A Historical Survey*, Routledge, New York, 1996.
12. Davies, Leonard E., *The Anatomy of Cross-Examination*. Englewood Cliffs, Prentice Hall N.J, 1993.
13. Djuvara, Mircea, *Drept rațional. Izvoare și drept pozitiv*, Biblioteca Universitară de Drept, București, 1935.
14. Easterbrook, Frank H., *The role of original intent in statutory construction*, în *Harvard Journal of Law and Public Policy* II, 1988.
15. Eminescu, Yolanda, *Pledoarii celebre*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973.
16. Feteris, Evelyn T., *A Survey of 25 Years of Research on Legal Argumenation*, Kluwer Academic Publishers Netherlands, 1997.
17. Foss, Sonja K.; Foss, Karen A.; Trapp, Robert, *Contemporary Perspectives on Rhetoric*, Waveland Press, Prospect Heights, IL, 1985.
18. Garçon, Maurice, *Essai sur l'éloquence judiciaire*, Editura Correa, 1947.
19. Gewirtz, Paul, *Remedies and Resistance*, Yale, 1983.

20. Golden, Robert; Berquist, Goodwin F.; Coleman, William E.; Golden, Ruth and Sproule, Michael J., *The rhetoric of Western thought: From the Mediterranean world to the global setting*, 9th ed., Dubuque, 2007.
21. Gordon, Thomas F., *The Pleadings Game*, în *Artificial Intelligence and Law*, nr. 4, vol. 2, 1994.
22. Grimes, William, *Stephen Toulmin, a Philosopher and Educator, Dies at 87*, New York Times, 11 decembrie 2009.
23. Gross, Alan G.; Walzer, Arthur E., *Rereading Aristotle's Rhetoric*, Southern Illinois University Press, Carbondale, 2000.
24. Grosse, Jack W., *Chaim Perelman And The New Rhetoric*, Northern Kentucky Law Review, volumul 12/1985.
25. Gwynn, Aubrey S.J., *Roman Education from Cicero to Quintilian*, Teachers College Press, New York, 1926.
26. Haack, Susan, *Irreconcilable differences? The troubled marriage of science and law*, 2009, disponibil la <http://law.duke.edu/journals/lcp>.
27. Hurley, Patrick J., *A Concise Introduction to Logic*, Wadsworth Publishing Company, Michigan, 1997.
28. Howard, Charles Gerard; Summers, Robert S., *Law: its nature, functions, and limits*, Prentice-Hall, 1965.
29. Ilbert, Courtenay, *Evidence* în: *Encyclopaedia Britannica*, 11th ed., Vol. 10, 1960.
30. Imwinkelried, Edward J., *Science Takes the Stand: The Growing Misuse of Expert Testimony*, *The Sciences* 26, 1986.
31. Ionașcu, Aurelian, *Probele în procesul civil*, Editura Științifică, București, 1969.
32. Ionescu, Steluța, *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*, Ed. Universul Juridic, București, 2010.
33. Loftus, Elizabeth F.; Palmer, John C., *Reconstruction of Automobile Destruction: An Example of the Interaction Between Language and Memory*, *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, nr. 13, 1974.
34. LoPucki, Lynn M.; Weyrauch, Walter O., *A Theory of Legal Strategy*, *Duke Law Journal*, Vol. 49, nr. 6, Apr., 2000.
35. MacCormick, Neil, *Legal Reasoning and Legal Theory*, Oxford University Press, 1978.
36. Nedeia, Raluca-Mihaela, *Discursurile lui Cicero; Structuri și strategii argumentative*, Fundația națională pentru știință și artă, București, 2007.
37. Nistor, Eugeniu, *Categoriile persuasive ale Retoricii lui Aristotel*, în *Studii de teoria categoriilor*, Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru”, Editura Academiei Române, 2014.
38. Perelman, Chaïm, Olbrechts-Tyteca Lucie – *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2012.

39. Popa, Nicolae; Eremia, Mihail-Constantin; Cristea, Simona, *Teoria generală a dreptului*, Ed. 2, Editura All Beck, 2005.
40. Quintilian, *Arta oratorică*, I, II, III, Editura Minerva, București, 1974.
41. Rawls, John, *A Theory of Justice*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge Massachusetts, 1971.
42. Robert, Henri, *L'avocat*, Editura Hachette, Paris, 1923.
43. Rybacki, Karyn C.; Rybacki, Donald J., *Advocacy and Opposition*, ed.4, Editura Allyn & Bacon, 2000.
44. Sălăvăștru, Constantin, *Mic Tratat de Oratorie*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2010.
45. Scallen, Eileen A., *Classical Rhetoric, Practical Reasoning, and the Law of Evidence*, American University Law Review, Vol. 44, 1995.
46. Sihler, Ernest G., *Cicero of Arpinum; a political and literary biography being a contribution to the history of ancient civilization and a guide to the study of Cicero's writings*, New Haven, Yale University Press, 1914.
47. Smith, Craig R., *Rhetoric and Human Consciousness: A History*, Fourth Edition, Waveland Press, Long Grove IL, 2013.
48. Stone, Marcus, *Cross-Examination in Legal Trials*, 2d ed. Butterworths, London 1995.
49. Theodoru, Grigore, *Tratat de drept procesual penal*, ediția a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2008.
50. Toulmin, Stephen, *The Uses of Argument*, Updated Edition, Cambridge University Press, New York, 2003.
51. Tversky, Barbara; Marsh, Elizabeth J., *Biased Retellings of Events Yield Biased Memories*, Cognitive Psychology, nr. 40, 2000.
52. Udroi, Mihail, *Drept penal partea generală*, Editura C.H. Beck, București, 2014.
53. Verheij, Bart, *Dialectical Argumentation as a Heuristic for Courtroom Decision-Making, Rationality, Information and Progress in Law and Psychology*. Liber Amicorum Hans F. Crombag (eds. Peter J. van Koppen and Nikolas H.M. Roos), Metajuridica Publications, Maastricht, 2000.
54. Walton, Douglas, *Legal Argumentation and Evidence*, Penn State Press, 2010.
55. Walton, Douglas; Reed, Chris, *Argumentation Schemes and Defeasible Inferences*, Workshop on Computational Models of Natural Argument, Editat de Guiseppe Carenini, Floriana Grasso and Chris Reed, ECAI 2002, 15th European Conference on AI, 2002.
56. Wigmore, John Henry, *A Student's Textbook of the Law of Evidence*, Foundation Press, 1935.

Legislație și jurisprudență:

1. Codul civil - Legea 287/2009 privind Noul Cod Civil, republicat în Monitorul Oficial nr. 505/2011.
2. Codul de procedură civilă - Legea 134/2010 privind Codul de procedură civilă republicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 247 din 10 aprilie 2015.
3. Codul penal - Legea nr. 286/2009 privind noul Cod Penal, publicată în Monitorul Oficial nr. 510 din 24 iulie 2009.
4. Codul de procedură penală - Legea nr. 135/2010 privind Codul de Procedură Penală, publicată în Monitorul Oficial nr. 486 din 15 iulie 2010.
5. Vechiul Cod de procedură penală, actualizat și republicat în Monitorul Oficial nr. 78 din 30 aprilie 1997.
6. Constituția României, actualizată și republicată în Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003.
7. Federal Rules of evidence - <https://www.law.cornell.edu/rules/fre>.
8. Decizia din cauza 293 F. 1013 (D.C. Cir. 1923) Frye contra Statelor Unite.
9. Decizia din cauza 509 U.S. 579 Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals.
10. Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 47/1957.